

ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРАНИЦИ ПРИ РАБОТА СЪС ЗАЩИТЕНИ ЛИЦА

Стоян Узунов¹

Резюме: Спазването на професионалните граници е от съществено значение за адекватното прилагане на мерките за защита спрямо защитеното лице, както и за минимизирането на всякаква възможност от създаване на опасност или оказване на принуда спрямо компетентните служители. По този начин се поддържа висо-

ко ниво на доверие към ефективността на Програмата за защита, като се гарантира, че към лицата се подхожда от строго професионална и етична плоскост.

Ключови думи: професионални граници, защитено лице, Програма за защита, защитен свидетел, служител за връзка

I. Увод

*Даващите често трябва да си поставят граници,
защото вземащите рядко го правят.*

Ирма Кърц

Всички отношения, при които от едната страна като участник се позиционира държавата, а от другата – индивидуалният субект (физическо лице), са подчинени на строги правила, които да придадат на тази колаборация високи етични и професионални стандарти.

Следвайки този принцип, не прави изключение и сферата на защитата на свидетелите, която се ръководи от утвърдени международни стандарти, които са наложени назад във времето като ефективни от специалистите в тази област на базата на техния реален практически опит. Тези „златни правила“, които трябва да се спазват при работата със защитени лица, най-общо се наричат *професионални граници*.

Те представляват строги изисквания, етични насоки и специални протоколи за организация и действие, които защитават както лицето, на което се предоставя тази специфична държавна услуга, така и компетентните служители, които изпълняват Програмата за защи-

¹ Доктор по криминология, Академия на МВР, ел. поща: stoianmvr@abv.bg.

та, от евентуални физически, психически (емоционални) и/или финансови вреди, като поддържат адекватното прилагане на Програмата в цялост.

Базовите положения при следването на професионалните граници са свързани със:

- спазването на принципите на поверителност и конспиративност при работата със защитени лица – запазване на тайна относно реалната самоличност на лицето, местоположението му, лични данни и сензитивна информация, която може да доведе до повишаване на риска за живота и здравето му;
- придържането към строго служебни контакти и комуникация с включените в Програмата лица, както и избягването на лични връзки и взаимоотношения – служителите трябва да избягват всякаква възможност за изпадане в емоционални връзки и зависимости спрямо лицата или техни близки и роднини, както в рамките на работния процес, така и извън него. Изпадането във финансова зависимост на служител спрямо защитено лице е недопустимо, като представлява пряка заплаха за професионалното прилагане на мерките за защита;
- предприемането на адекватна реакция при всеки случай на конфликт на интереси между служител и защитено лице – всеки действителен или потенциален конфликт на интереси трябва незабавно да бъде докладван на ръководно-решаващия орган по субординация на служителя, за да бъде разгледан по подходящ и адекватен начин;
- ясното дефиниране на правата и задълженията на страните при спазване на изискванията за гарантиране на безопасността на лицето и предотвратяване компрометирането на прилаганите мерки за защита – ролите и отговорностите трябва да бъдат строго определени, за да се осигури безопасна среда за лицето и служителите, осигуряващи мерките за защита. Последните трябва да са наясно с емоционалното си състояние и изискваното от тях професионално поведение, като разпознават и сигнализират по установения за ведомството ред за всяка „рискова“ ситуация, при която професионалните граници могат да бъдат прекратени.

II. Изложение

Спазването на професионалните граници е от съществено значение за адекватното прилагане на мерките за защита спрямо защитеното лице, както и за минимизирането на всякаква възможност от създаване на опасност или оказване на принуда спрямо компетентните служители. По този начин се поддържа високо ниво на доверие към ефективността на Програмата за защита, като се гарантира, че към лицата се подхожда от строго професионална и етична плоскост.

Служителите, участващи пряко в предоставянето на мерки за защита, са длъжни да поддържат високи етични и професионални стандарти, като избягват всякаква възможност за навлизане в извънслужебни (лични) взаимоотношения или финансови зависимости спрямо защитените лица, които биха могли да компрометират техните задължения и да създадат повишен риск за живота и здравето на обекта на защита или на прилагащите Програмата компетентни лица. Всяко „преливане“ между личния живот и професионалните задължения на служителя може да доведе до създаването на конфликт на интереси със защитеното лице, което да повиши риска за живота и здравето му, както и да намали неговата безопасност, което като цяло може да застраши основната цел на Програмата за защита.

Последиците от нарушаването на професионалните граници са многопластови и нанасят вреди както на защитеното лице (повишават риска от неговото разкриване или понася-

не на физическа или психическа вреда), така и върху Програмата чрез нейното компрометиране и подкопаване на цялостните усилия за защита на свидетелите. Последното може да доведе до провалени съдебни дела и повишена опасност за останалите участници в наказателното производство.

Не на последно място, негативни последици следват и за служителя, нарушил тези граници – понасяне на дисциплинарна отговорност, а в по-тежки случаи – претърпяването на физически или психологически вреди, дори настъпване на смърт.

В българската правна действителност всички въпроси за предоставянето на мерки за защита са уредени в специалния Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство (ЗЗЛЗВНП), и в Правилника за неговото прилагане (ППЗЗЛЗВНП). Като компетентна структура, която има правомощия да прилага Програмата за защита на свидетелите на територията на Република България, е посочено Бюрото по защита на застрашени лица към министъра на правосъдието.² Наред с възложените функции на ръководството на Бюрото, законът легитимира като основен субект по предоставяне на мерки за защита, т.нар. „служител за връзка“ (handler). Това са компетентните служители, които представляват Програмата за защита пред защитените лица и са в перманентна директна връзка с тях. Вследствие на техните законови правомощия и задължения, както и на непосредствената близост, при която работят със защитените лица, служителите за връзка са субектите, които постоянно трябва да се ръководят от принципите за спазване на професионалните граници.

Рядко тези параметри са дефинирани и строго определени, като много често те могат да бъдат прекратени, дори неволно. Въпреки това всички експерти в областта на защитата на свидетелите са единодушни, че тези базови правила са основата на ефективната работа в тази специфична сфера. Ясно поставените граници, които способстват за безопасната връзка между служителите и техните защитени лица, както и способността да се разграничава къде „свършва“ личният живот и започват служебните задължения, осигуряват ясно-то разбиране за границите и отговорностите, с които трябва да се съобразява един служител от Програмата за защита.

Принципите на емпатията са широко залегнали в работата на служителя за връзка, но категорично те не трябва да преминават към чувства на симпатия. С други думи, най-удачно би било да се следват постулати като „Бъди до лицето, без да се превръщаш в него“, както и „Бъди приятелски настроен, но не бъди негов приятел“. В противен случай негативните последици могат да бъдат пагубни не само за служителите за връзка, но и за защитените лица, службата за защита на свидетелите, дори за цялото общество.

Защо обаче са ни необходими тези професионални граници и какво точно регулират те?

На първо място, тези правила осигуряват рамка на взаимоотношенията между държавните служители, от една страна, и лицата, на които е предоставена мярка за защита, от друга. Чрез тях се цели изграждането на сигурни и подкрепящи доверителни отношения между субекта на предоставяната защита (представителите на службата за защита на свидетелите) и обекта на прилаганите мерки (защитеното лице), които се основават на високи професионални и етични критерии, като по този начин се минимизират всякакви възможности за настъпване на недоразумения, които водят до повишаване на риска за живота и/или здравето на някой от участниците в тези специфични взаимоотношения.

² Чл. 13, ал. 1 от ЗЗЛЗВНП – Специалната защита се осъществява от Бюрото по защита при министъра на правосъдието.

Трябва да се има предвид, че е много по-трудно да се спазват професионалните граници, когато те вече са били прекрочени, като почти винаги сериозното нарушение е предхождано от серия по-дребни такива, а в човешкия геном е заложена способността този факт да се усеща, като всеки субект реагира на наложените ограничения съгласно конкретната обстановка.

При управлението на професионалните граници служителите за връзка трябва да са способни да изградят близки доверителни отношения със защитените лица, като същевременно поддържат подходяща професионална дистанция. Между другото, този принцип е залегнал и в дейността на почти всички правоприлагащи оперативни служби, които работят с агентурен апарат.

Тези цели при управлението на професионалните граници могат да бъдат постигнати при спазването на няколко основни изисквания:

- служителите за връзка следва да се отнасят към защитените лица с уважение, като не забравят своята роля в тези междуличностни взаимоотношения;
- служителите за връзка трябва да умеят да управляват тези отношения, като непрестанно контролират своите емоции и коригират своето поведение;
- необходимо е да съществува ясна и навременна комуникация между служителите в екипа, между последните и защитените лица, както и между членовете на екипа и техните ръководители;
- възможно най-рано при стартирането на взаимоотношения с лицето служителят за връзка трябва да наложи ясни граници, които при нарушение следва да се подчертаят. Трябва да се има предвид, че начинът, по който защитеното лице интерпретира думите на служителя за връзка, невинаги съвпада с това, което последният е искал да съобщи или каже.

Преди да се пристъпи към прекрочване на професионалните граници и нарушаване на служебните и етични стандарти на работа, могат да се индикират някои предупредителни сигнали. Например:

- мисли и разговори за защитените лица в извънработно време;
- приоритизиране на определено защитено лице за сметка на друго;
- личните срещи със защитените лица винаги надвишат определеното време за това (с прекалено голяма продължителност) или пък редовно приключват по-рано;
- прекарване на свободното време в работа, взаимодействайки си със защитеното лице;
- споделяне на лична информация с лицето или споделяне на информация от служебен характер (служебни проблеми) с него;
- чувство на отговорност, вина или потиснатост, когато при лицето липсва търсеният прогрес;
- чест физически контакт (прегръдки, докосвания, потупвания) при взаимодействия и лични срещи с лицето;
- излишно сексуално съдържание при разговорите с лицето;
- пазенето на общи тайни с лицето или пазене на тайни (несподеляне на конкретна важна информация) за лицето;
- заемане на отбранителна позиция при въпроси, свързани с лицето;
- третиране на лицето по различен начин спрямо други лица (проява на лично отношение към лицето);
- затруднение и нежелание за прехвърляне на конкретния случай на друг колега;
- изпитване на силни емоции при срещи с лицето;

- ненужен физически или зрителен контакт с лицето, както и използването на комплименти или флиртуване по негов адрес;
- използване на псевдоними, умалителни имена или друг тип фамилиарничене при комуникация с лицето;
- неоснователни оплаквания спрямо лицето, липса на заинтересованост към неговия случай и лични потребности, дистанциране от лицето, постоянно отправяне на молби друг служител да поеме работата по този случай, игнориране на основателни молби, запитвания и желания от страна на лицето;
- коментиране на лицето пред колеги по пренебрежителен начин.

Практиката сочи, че най-често нарушаването на професионалните граници от страна на служителите на звеното за защита на свидетелите се изразява в следните действия: споделяне на лична информация за себе си или за други служители на звеното със защитеното лице; използване на умалителни обръщения или псевдоними при комуникация с лицето; ненужен физически контакт (докосване) между служителя и лицето; сексуално привличане (взаимоотношение); извънредна ангажираност и прекомерно внимание на служителя към лицето; пазене на тайни за лицето или с него; приемане или даване на подаръци или услуги; създаване на извънслужебни приятелства с лицето и използването му за бизнес сделки; индивидуално посещение при лицето в извънработно време или поддържане на близки връзки и контакти с него след приключване на Програмата за защита.

Разбира се, тук трябва да се направи уточнението, че в международен план има определени разлики при възприемането на извършено нарушение на професионалните граници, които са вследствие на диференциация на културални, етнически и психологически признаци. Това възприятие най-често се базира на нашите лични убеждения, вярвания и ценности, както и на тези на обществото, в което живеем като цяло. Влияние оказват и религиозните догми и обичаи, професионалните убеждения и изисквания, както и правилата в конкретната организационна единица.³

Когато един служител има съмнения в това дали е нарушил професионалните граници и етични норми, той трябва да си постави няколко въпроса, чиито отговори ще му дадат реална оценка. На първо място, той трябва да се запита дали неговите действия са полезни за защитеното лице и чии нужди удовлетворяват те. На следващо място, служителят следва да се запита как би се почувствал той, ако трябва да сподели случилото се със свой колега и/или ръководител. Трябва да се разсъждава и върху въпроса дали той има различно отношение към това защитено лице и дали ще се почувства комфортно, ако трябва да документира, аргументира и мотивира конкретното си решение и поведение. Отговорите на всички тези въпроси ще позволят да се направи обосновано заключение относно наличието на действително прекриване на професионалните граници и нарушаване на етичните норми от служител на звеното за защита на свидетелите.

В крайна сметка последствията от занижените професионални граници, тяхното нарушаване или пълната липса на такива водят до конфликти в екипа от служители за връзка (липса на доверие между колегите по отношение изпълнението на служебните отговорности), компрометиране на репутацията на цялото звено за защита на свидетелите или на самата професия, както и до реална заплаха за живота и здравето на защитения свидетел и/или служителите за връзка.

³ Поради тези различия от културално естество на Балканите не е прието за нормално сключването на бракове между служители от звеното за защита на свидетелите и защитен свидетел или влизането в специфични семейни връзки като кумове, кръстници и др., за разлика от Скандинавието, където тези практики са допустими.

III. Заключение

Професионалните граници са крайъгълните камъни на ефективната работа в областта на защитата на свидетелите. Това са ясно установените правила, които позволяват безопасни връзки и контакти между служителите, ангажирани в предоставянето на мерки за защита и включените в Програмата лица. Тези утвърдени в практиката „златни“ стандарти и високи етични критерии осигуряват ясното разбиране на правомощията и отговорностите при работата на служителя за връзка в звеното за защита на свидетелите с обектите на предоставяна защита.

Библиография

Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателното производство (ЗЗЛЗ-ВНП), обн. ДВ, бр. 103 от 23 ноември 2004 г., изм. ДВ, бр. 82 от 10 октомври 2006 г., изм. ДВ, бр. 33 от 28 март 2008 г., изм. ДВ, бр. 66 от 25 юли 2008 г., изм. ДВ, бр. 82 от 16 октомври 2009 г., изм. и доп. ДВ, бр. 21 от 8 март 2014 г., изм. ДВ, бр. 53 от 27 юни 2014 г., изм. и доп. ДВ, бр. 44 от 29 май 2018 г., изм. ДВ, бр. 17 от 26 февруари 2019 г., изм. и доп. ДВ, бр. 11 от 7 февруари 2020 г., изм. ДВ, бр. 16 от 23 февруари 2021 г., изм. и доп. ДВ, бр. 80 от 24 септември 2021 г.

PROFESSIONAL BOUNDARIES IN WORKING WITH PROTECTED PERSONS

Stoyan Uzunov⁴

Abstract: Respecting professional boundaries is essential for the adequate application of protection measures to the protected person, as well as for minimizing any possibility of creating danger or exerting coercion on competent officers. In this way, a high level of confidence in the effectiveness of the Protec-

tion Program is maintained, ensuring that individuals are approached from a strictly professional and ethical perspective.

Keywords: professional boundaries, protected person, protection program, protected witness, handler

⁴ Doctor in Criminology, Academy of the Ministry of Interior, e-mail: stoianmvr@abv.bg.